

Kapittel 12

Underviserne

Hallvard Tveiten og Ørnulf Ree

Lærerfronten er det vi oftest snakker om når det er snakk om skole og andre verdenskrig, men i dette tilfellet er det undervisere. Grunnen er at de to personene kapitlene omhandler underviste ved så ulike institusjoner, til tross for at undervisning er et godt og dekkende ord for deres hovedgjøret under okkupasjonen. Hallvard Tveiten var skolebestyrer og underviste på en folkehøyskole, mens Ørnulf Ree underviste ved universitetet. Ree underviste riktignok ikke noe særlig, ettersom studentene boikottet universitetet, men han var ansatt for å gjøre det. Betegnende nok var de ikke en del av lærerlauget som viste stor grad av motstand gjennom lærerfronten. De var ikke ansatt i skolevesenet på samme måte. Deres tilknytning til forfatterstanden var også relativt svak, og de befant seg dermed i randsonene på ulike måter. Hallvard Tveiten kompenserte ved å etablere Nasjonalhøyskolen i sitt eget bilde, en høyskole i nasjonalsosialistisk ånd som skulle fostre ungdom som det nye Norge ville ha. Her var Tveiten tyrannisk og sentrum i sin egen verden – han skreiv direkte til en rekke av datidens kjendiser og storheter og ba dem til skolen sin for å forelese. En rekke av slo av tidsårsaker, men mange takket også ja og kom og holdt undervisning for elevene der.

Ørnulf Ree, på den annen side, tilkjempet seg ikke en slik stilling. Han dreiv forfattervirksomheten sin fra Jeløya i Moss frem mot 1943, da han ble tilbudt en stilling ved Universitetet i Oslo av NS. Han takket ja til denne, som siden skulle bli et av tiltalepunktene mot ham i landssvikoppgjøret. Både Tveiten og Ree skreiv tekster til *Ragnarok* under okkupasjonen, og begge skreiv artikler som i stor grad oppfordret til samarbeid med tyskerne.

HALLVARD TVEITEN (1901–1976)

Født: 21.06.1901, Vegårshei

Litterær produksjon før 1940: En diktsamling

Medlem av DnF: Nei

Medlem av NS: Ja, fra 01.02.1936

Dom: 8 år, Eidsivating lagmannsrett, 24.01.1947

Hallvard Tveiten blei født 21.06.1901 på Vegårshei av lærerforeldre som selv var av gårdbrukerbakgrunn. Han flytta til Kristiansand og tok lærereksamen i 1922, og så middelskole i 1923. Året etter fullførte han sanitetstjenesten. Siden fulgte et langt opphold i Nord-Norge, Finnmark, som lærer ved ulike skoler. Utover dette vet vi at han tok departementets undervisningsprøve i engelsk i 1937, og at han er oppført med utenlandske kurs, studieopphold ved høyskoler og studiereiser i Tyskland, England, Sverige og Danmark, så han var bereist. Han flyttet til Østlandet på slutten av 30-tallet.

Som forfatter debuterte Tveiten i 1939 med diktsamlinga *Raknehaugen*. *Et diktsyn*, som han ga ut på Nikolai Olsens boktrykkeri, et av mange småtrykkerier fra perioden. Tre år tidligere hadde han meldt seg inn i NS. Raknehaugen var en gammel gravhaug som skulle åpnes sommeren 1939, etter at en svensk arkeolog hadde datert et par tømmerstokker derfra ved bruk av et nytt, amerikansk dateringssystem til å være fra mars måned år 931. Dette var en arkeologisk sensasjon man kunne lese om side om side med oppslag om Hitlers «erobring» av Tsjekkoslovakia og inspeksjon av Siegfriedlinjen i avisene.¹³⁴

---

134 *Smaalenenes avis* (Østfold, Fredrikstad), lørdag 27.05.1939, s. 6.

Et sagn om stedet sier at en Kong Rakne skulle ligge her begravet med hele sin skatt. A. W. Brøgger, faren til Waldemar, ledet utgravingen, og det hele vekket mange «gullalderforestillinger» om «det gamle Norges storhetstid». Ikke rart at Tveiten ble inspirert til å skrive dikt, og potensialet for å selge var der nok også. Boka kom ut på høsten, og *Tidens Tegn* har en kort anmeldelse hvor de skriver «Utgravinga av Raknehaugen i sommer har satt mange romantiske sind i bevegelse. Nordeuropas [sic] største gravhaug – et ukjent innhold – et sagn om gamle hvite hester – en legendarisk kong Rakne – det er stoff å øse av for fantasien. Halvard Tveiten har øst av det og diktet et slags diktcyklus [...] Det vil sikkert egne seg umåtelig godt til opplesning på Raknehaugen la oss si ved en St. Hans fest når det mørkner».¹³⁵ *Dagbladet* skriver også om diktsynet og bemerker at Ullensakringene i det minste kan glede seg over dette dersom de arkeologiske funnene skulle vise seg å skuffe.¹³⁶

Under okkupasjonen har Hallvard Tveiten en rekke sakprosa-utgivelser, to som utgis av NS opplæringsavdeling og er studiehefter (*Plan for NS studieringer* og *Studieplan i emnet Det nasjonale og historiske grunnlag for NS*, begge 1943). Samme år som han skreiv studieheftene, arbeidet han som kontorsjef for studiekontoret ved NS' hovedkontor; dermed er de en slags selvutgivelser. Før dette hadde han gjort karriere i NS. Under en NS-fest i Jessheim 30.10.1940 holdt Hallvard Tveiten et innlegg som ordfører hvor han blant annet sa: «Våren 1940 forlot rottene det de trodde var et synkende statskip, sitt land. Vi skal si det som det er til: Det har aldri vært så mye pakk og menneskevrak samlet på en båt som det var om bord i den båten som førte eks-kongen og det rømlingegjenget over til England. Dette er ingen påstand, det er en konklusjon og bevisene har de levert hver dag i onde ønsker over land og folk og i udåd på udåd. Imidlertid arbeider vi. Nordmennene gjenreiser sagatidens Norge. Med nordmennene mener jeg NS-folket og de som sympatiserer med oss, for det er vi som er det norske folk i dag».¹³⁷ Denne talen ble gjengitt i en rekke aviser, og viser tydelig omdefineringen som NS aktivt gjorde ved å lage et motbilde til eksilregjeringens definisjon av nasjonal oppførsel. Her ser vi også det førerdyrkende aspektet ved at NS fremmes som en representant for folket,

---

135 *Tidens Tegn*, tirsdag 12.09.1939, s. 3. Signert «W.B.» (Dette kan ha vært Waldemar Brøgger).

136 *Dagbladet*, lørdag 23.09.1939, s. 6, signert «b.».

137 LS-sak, dok. 9, «Avisutklipp vedrørende siktede».

i bestemt form. I 1941 var Hallvard Tveiten sammen med 20 andre lærere på reise i Tyskland, ledet av Pudelko fra Reichkommissariatet.¹³⁸

Etter sommeren 1943 ble han bestyrer av Follo fylkesskole i Vestby, og deretter bestyrer av Nasjonalhøgskolen fra 1944 til frigjøringen. De to andre utgivelsene under okkupasjonen er mer interessante, på henholdsvis Viking og Kamban: *Skriften på veggen. Bolsjevikisk fare for Nord-Norge* (1944) og *Fra Arne Garborg til Erling Winsnes. Et innsyn i norsk åndsliv. (Høvdingeord, 1)* (1944). Samtidig oversatte han og utga under okkupasjonen *Norrøne skaldedekvad* (1943) på Centralforlaget. Hans mest kjente utgivelse er *Norrønatal*, som kom på samme forlag året etter under pseudonymet Odel Arveson. Ved siden av den aktive driften av Nasjonalhøgskolen må okkupasjonsårene sies å ha vært en produktiv periode for Tveiten.

Hallvard Tveiten beskrives som vel ansett i partiet (altså NS) av Ringdal (1993, s. 179), men knusende for Tveiten oppgir han at grunnen til at han ikke ble inkludert i *Nasjonalsosialister i norsk diktning*, var «fordi mange syntes han skrev for dårlig». I første kapittel kunne vi også lese utdrag fra Kristen Gundelachs og Finn Halvorsens respektive knusende kritikker av *Norrønatal. Ein skaldeleik*, som kom ut i 1944. Men Tveiten fikk også ros i 1944, særlig for *Skriften på veggen*. I avisa *Folketanken* (Risør) kunne man lese at skriftet «fortjener å bli alminnelig kjent»¹³⁹, og anmelderen påpeker at Tveitens 15 år lange opphold i Finnmark og hans koblinger til militære gir boka tyngde. I boka går Tveiten gjennom historiske forhold i Nord, men stiller også spørsmålet om hva som må til for å forsvare Nord-Norge anno 1944¹⁴⁰, og svaret er:

Sammen med de stater som har samme interesse som vi, Sverige og Finland, og med den nødvendige tilslutning av den stormakt som her vil ha felles interesse med oss, Tyskland, kunde vi skapt et sterkt forsvarsforbund og utbygd vårt forsvar mot den felles faren fra øst. Det vilde bli Finnlands selvstendighet, Sveriges udelighet, Finnmarks bevaring for Norge. Det vilde bli Skandinavias skanse mot det kommende russiske invasjon. Men den tanke er formastelig

138 *Eidsvoll Arbeiderblad*, fredag 25.04.1941, s. 2.

139 *Folketanken*, 24.03.1944, s. 2–3, signert «Oj.»

140 Boka ble riktignok skrevet først i 1937, men ettersom utgivelsen er fra 1944 og mindre revideringer er gjort, kan man si anno 1944 i denne sammenheng.

fordi at de ser og ikke ser, og hører og ikke hører – fordi at vårt folk er gjennomsyret av kommunisme og har tross erfaringenes tydelige tale, valgt å løpe denne linje ut.

Her er det få andre vurderinger av hvorvidt Tyskland egner seg som alliert, utover at de kan tilby forsvar mot Sovjet i Finnmark. Sikkert er det at anmelderen i Folketanken mener Tveiten har rett; han avslutter med følgende:

Dette sitt skrift har Hallvard Tveiten i første rekke skrevet for de sovende 85 prosent av det norske folk, som har satt seg selv under administrasjon i all tankevirksomhet, det sovende norske folk som delvis benekter faktum. Men kan det norske folk vekkes med bokstaver, ord og kjensgjerninger? Nei, i 1940 måtte det en krig til for å åpne folkets øyne for sløvheten og likegyldigheten som med virkelighetsferne politikere hadde holdt sitt inntog i gamle Norge. Siden den gang har store deler av vårt folk snudd seg om på den andre siden og sover no atter søtt og blidelig en tung søvn. Må det virkelig kanoner til for å vekke folket på nytt?

At man ikke måtte sove, var åpenbart et standpunkt for både kollaboratører og motstandsmenn, men hva man skulle gjøre når man «våknet», var det ulike meninger om.

Fra Arne Garborg til Erling Winsnes kom ut like før nyttår 1945, og besto av en samling sitater fra forfatteres ytringer om samfunn og politikk fra 1886 til krigen, med særlig fokus på kritiske ytringer overfor partiene og partipolitikere. Her tas en del diktere på sviktende grunnlag til inntekt for Tveitens politiske preferanser: Garborg, Wislie, Bull, Hamsun (på rimelig grunnlag riktignok), Bojer, Hovden, Kinck, Hj. Christensen, Sigurd Ibsen, Kjær, Elvestad, T. Andersen, J. F. Winsnes, Aanrud, Uppdal, Aukrust og Erling Winsnes. Denne boka blei brukt i studievirksomhet i NS, som grunnlag for en rekke foredrag som Tveiten reiste rundt med, men fikk også en resepsjon i pressen, som riktignok nøyde seg med i stor grad å gjengi innholdet omtrent som i avsnittet her.¹⁴¹

---

141 For eksempel i *Laagen*, fredag 24.11.1944, s. 3.

«Erkjente seg skyldig», kan vi lese i rettsboka fra Follo forhørsrett fra 30.05.1945, men i avhøret fra Ilebu fengsel 4. juli samme år har han kommet til at han erklærer seg ikke skyldig. Han sier at han umiddelbart sympatiserte med NS og deres kulturpolitikk i 1933, og meldte seg inn i '36 «særlig for å være med å gjennomføre det sosiale og kulturelle program». I 1943 blir han etter eget utsagn skeptisk til bruk av tvang i NS, og «gikk da over til gransning [sic] av norske kulturemner, hvor resultatet ble fremlagt i ovennevnte artikler og bok».¹⁴² Han avslutter avhøret uten anger med å si at han «Mener fremdeles at det jeg anser for hovedideen i NS sosiale og kulturelle program, en nasjonal samling om hovedoppgavende [sic] og utbygging og bevaring av vår norske kulturelle egenart, er oppgave som det norske folk må gå inn for...».

Idéen om å etablere Nasjonalhøgskulen regnes som Gulbrand Lundes opprinnelige, og handlet om å fostre opp ungdom i NS' ånd, som så kunne bli ledere rundt om i landet i unghirden og Nasjonal Samlings ungdomsfylking. Realiseringen kom først etter hans død. I 1943 ble planleggingen startet, samtidig som Jonas Sandmo (skolebestyrer ved Follo fylkesskole) var blitt kastet ut og Hallvard Tveiten satt inn. Vinteren 1943–1944 ble det holdt et vinterkurs med 60 elever, som var en slags test på det fulle tilbudet som startet opp høsten 1944. Nasjonalhøgskulen var en kjernesak for det nazifiserte Noregs Ungdomslag, og åtte gutter og 14 jenter startet opp første høsten. «Han påstår at skolen nu er drevet mest mulig upolitisk. I 1944 ble skolen drevet som fylkesskole og da absolut helt upolitisk»¹⁴³, kan vi lese i landssviksaken, men en rekke dokumenter om skolen ligger også ved, og upolitisk er det vanskelig å lese den som. Elevene skulle blant annet få «innføring i den litteratur som er tenleg for folket», og de får også innføring i det norske menneskets rase og ætt. «Den ideologiske skuleplanen» har tre punkt: «1. Å lære norsk ungdom å kjenna dei norske livs- og samfunnslovene, 2. Å lære ungdomen å tilpassa livsførsla si etter desse, 3. Å gjera elevane dugande for ungdomsarbeidet.» Her er tilknytninga til NS heller svak i skrifts form, men det kommer like fullt frem at alle forelesere som deltar, er varme NS-forsvarere, og hva som foregikk i klasserommene kan vi bare forestille oss. Flere av de avhørte oppgir at han prediket NS-propaganda og hadde hirduniform på seg på skolen.

---

142 LS-sak, dok. 5.

143 LS-sak, dok. 4.

I notatet «siktetes personalia opptatt av HS» dokumenteres det at han var NS-skrivent og et «agresivt [sic]»-medlem, samt at hans kone Borghild også var med i NS. Hun var også aktiv som propagandaleder og med i NSH, blant annet. Til slutt er det notert: «Ufarlig. Har fått streng ordre om å ikke forlate sitt hjem. Løslates. Nermest [sic] en tufs. Venter på politimesterens avgjørelse.» Hallvard Tveiten er en aktør det virker til at mange har sterke meninger om; noe han gjengjeldte ved å ha sterke meninger om andre også. Landssviksaken hans inneholder mange forskjellige dokumenter, og blant dem er det mange brev som han skreiv som rektor for Nasjonalhøyskolen, hvor han inviterte nasjonale fagmenn/-kvinner til å komme og holde foredrag. I dem avgir han et ganske eksentrisk inntrykk. Blant dem han virker til å knytte bånd med, og som kommer og holder foredrag på høyskolen, er blant annet «konservator frk.» Nini Bø fra kobberstikk- og håndtegningsamlinga på Nasjonalmuseet, som var bredt kjent som nazist. Vi finner også brev til komponist David Monrad Johansen, professor Adolf Hoel, «gode ven» Anders Underdal («eit par tri fyredrag om ungdom og idealisme»), Eyvind Mehle og Hans S. Jacobsen. De fleste av disse takket og stilte seg til rådighet, med flere foredrag for ungdommen.

Det er seks tiltalepunkter mot Tveiten: (1) at han var NS-medlem fra 1936, samt medlem av Hirden, lagfører og aktiv verver; fra 10.09.1942 var han også medlem av N.S.H.; (2) han var ordfører i Ullensaker, bevilget penger til legionen og fjernet politiske motstandere; (3) kontorsjef i NS Riksledelses Opplæringsavdeling; (4) tok initiativ til Nasjonalhøyskolen og var bestyrer; (5) «Tiltalte var en særlig aktiv og aggressiv nasist og gikk med stor energi frem for å fremme partiets mål», og her følger elleve underpunkter, blant annet omhandlende taler, dikt og artikler, og at han anga mange nordmenn til tyskerne og NS («høyere partiinstanser»), og utarbeidet bl.a. en «jössingeliste»; og til slutt (6) han meldte seg til Den Norske Legion 12.07.1941.

Vi vet allerede hvordan han skalde-forklarte seg, men rettens vurderinger er det vi er mest interessert i i denne sammenhengen. De finner at i «alt vesentlig har [han] forholdt seg slik som i tiltalebeslutningen beskrevet». I gjennomgangen av saken er det tydelig at retten finner Tveiten skyldig. Når det kommer til Nasjonalhøyskolen, finner de det riktig at initiativet nok tilhørte Kirkedepartementet, slik Tveiten forklarte, men like fullt: «Retten finner det godtgjort at opprettelsen av denne skole var et rent nasistisk tiltak, og at formålet var som i tiltalebeslutningen anført. Dette var tiltalte utvilsomt klar

over. I hans undervisning synes hans dog å ha vist måtehold». Retten finner det skjerpende at Tveiten var av moden alder, hadde utdannelse til å forstå hva han gjorde, og alvorlighetsgraden av hans handlinger, som foregikk over lang tid. Formildende finner de at «tiltalte åpenbart, som statsadvokaten sier, er en noe forskruet svermer som har levet seg inn i sagatiden, den han på nytt synes å ha villet vekke til live». To domsmenn, Fjellbo og Strandli, stemmer for 10 års tvangsarbeid for Tveiten, men for øvrig stemmes det for åtte, og det blir den endelige dommen.

Etter soningen gir Hallvard Tveiten ut en rekke bøker, noen nevnt i kapittel 1, men også en rekke diktsamlinger fra 1950 til slutten av 60-tallet. På hans 70-årsdag gir Ottar Kvisler ut en biografi om Tveiten med den noe både omstendelige og misvisende tittelen *En diktergigant: Hallvard Tveiten: liv og diktning: 1901–21. juni–1971* på Saabye forlag. Misvisende først og fremst fordi sluttdatoen gir inntrykk av at Tveiten kanskje har dødd, men det er tidsramma for boka årstallene angir. Også vedrørende diktergigant-statusen hersket det ulike syn. Utgivelsen er en snodig heltedyrkelse av Tveiten som også inneholder en del av resepsjonen og brevene til og fra Tveiten. Blant annet kan vi lese at Tveiten var produktiv under soningen av landssvikdommen, og var kjent som «Skalden» blant de andre fangene. Vi kan også lese hans brev, der han søker om å bli tatt opp i Den norske Forfatterforening i januar 1969, hvor han var bosatt i Sverige. Måneden etter får han avslag, noe som igangsetter en omfattende brevveksling der Tveiten sender brev til foreningen og flere av medlemmene i Det litterære råd for å få avkrevet ulike svar. Dette fører ingen steder hen, og brevene han fortsetter å sende ut i september blir ikke besvart. Tveiten går ut av tida i sitt syttifemte år, 1976, i Eslöv i Sverige.

ØRNULF REE (1896–1955)

Født: 03.05.1896, Moss

Litterær produksjon før 1940: En roman, en sakprosbok og en oversettelse.

Medlem av DnF: Nei

Medlem av NS: Nei

Dom: 6 måneder, Moss herredsrett, 15.08.1946

Ørnulf Ree er den andre mossingen i utvalget her. Han fødes, konfirmeres, dømmes og dør på Jeløya ved Moss. Hans foreldre var også undervisere; faren Nils er oppgitt som skolelærer. Latin artium fullførte Ørnulf som attenåring i 1914. Før okkupasjonen var han i kortere tid ansatt i *Aftenposten* og *Verdens Gang* som journalist. Det er lite konkret informasjon vi har om hans sosiale omgang, men han var gift med Ebba Kjær (som altså byttet navn til Ebba Ree). Hun var datter av forfatteren Nils Kjær, som hadde en sentral posisjon i mellomkrigstidens kulturliv. Han var onkelen til Jonas Lie d.y., og beryktet som teaterkritiker i *Aftenposten*. Begge var sentrale i opprettelse av DnF, og tyskvennlige før og etter første verdenskrig. Kjær ble utnyttet av NS etter sin død i 1924, blant annet på bakgrunn av hans støtte til Oswald Spengler og Benito Mussolini, samt hans rasistiske tendens og senere eksplisitte jødehat som utviklet seg fra 1910 (Noreng, 1995). Dette kan mulig ha påvirket Ree ettersom det var en del av hans omgangskrets. Ree oppgir å ha vært medlem av Alexander von Humboldt-stiftelsen og mottatt stipender for reiser til Italia, Danmark og Tyskland, men at kontakten ble holdt i bero hele tiden under krigen. Senere ble han utdannet som løytnant i den norske hær (i I. R. 1). Politikonstabel Bjarne Markussens rapport fra 18.02.1946 oppgir følgende arrestasjonsårsak: «siktet for å ha søkt stilling (Parolebrudd) ved Universitetet, og for å ha skrevet en artikkel i *Fritt Folk*». Som mange landssviksaker er arrestasjonsårsaker og tiltaler litt varierende frem til endelig tiltalebeslutning blir vedtatt. Han er forfatteren som dømmes mildest av alle som får fengselsstraff, og årsaken er at han, som Waldemar Brøgger, har historie fra både motstandsleire og kollaboratørmiljø.

Den første utgivelsen vi har registrert fra Ørnulf Ree, er en oversettelse fra fransk: *Den forfulgte* (1922) av Francis Carco (pseudonym for Francois Carcopino-Tusoli). Tre år senere, i 1925, debutterer Ree selv med *Brødrene*

på *Athalbyr. Roman fra det 15de århundede*. Det tar lang tid etter dette før Ree utgir bok påny, men han skriver for magasiner, for eksempel føljetongen «Trondhjemsgutten som kjempet for sitt bysnavn» under pseudonymet Jon Styver i *Ukemagasinet*. I 1930 er han oppgitt som forfatter av et hørespill, en fisker-farse ved navn *100 prosent*. Den neste bokutgivelsen fra Ree er en lokalhistoriebok ved navn *Moss før og nu*, med den forklarende undertittelen *Utgift i anledning av Moss handelsstands forenings 50 års jubileum*. Nye skjønnlitterære utgivelser kommer først på tampen av okkupasjonen: to bøker på medmossingen Jacobsens Kamban forlag, nemlig novellesamlingen *I hine harde tider* (1945) og en roman oversatt fra italiensk, *Ilia og Alberto* av Angelo Gatti.

Ree oppgir i avhørene at han aldri har vært medlem av NS, og at han hjalp til med å sette opp avdelinger i hjemmefronten og hjalp «rømlinger» over til Sverige. Avgjørende for ham var «en indre kamp som medførte at han fant å innta en forsonlig holdning utifra et religiøst standpunkt.»¹⁴⁴ I praksis endret han standpunkt til fordel for okkupasjonsmaktene, men Ree har en særegen måte å beskrive endringen på. I dokumentene i saken ligger en skriftlig forklaring hvor han oppgir «frykten for russisk besettelse» som første årsak, og medgir at han kan ha misforstått eksilregjeringens avtale med Sovjet av 16.05.1944. Dette var en av de vanligste legitimeringene for støtte til okkupasjonsmakten, men begrunnelsen for hvorfor er det som særpreger hans fremstilling. Han skriver: «I de fire årene jeg var jøssing, hørte jeg til de uforsonlige, men nu følte jeg at jeg ikke lenger hadde rett til en slik uforsonlighet. Verden hadde lidd nok, det var allerede på tide å dempe gemyttene og aktivt gå inn for barmhjertighetstanken, selv om dette skulle koste.»¹⁴⁵ Han mottok en stilling i teologi ved UiOs teologiske fakultet og brøt slik mot kirkefronten; dette erkjente han eksplisitt. Han oppga at han ikke kunne følge Berggravs uforsonlige linje ettersom han mente den ville føre til en avkristning av Norge, og til sitt forsvar trakk han frem Schjelderup og hans uttalelser om at man også må elske sin fiende. Om dette er en rimelig tolkning av Schjelderup, kan vi legge død her. Ree foreleste ved UiO fra 01.11.1944, og tiltrådte formelt stillingen som dosent fra 25.04.1945, noe han oppgir å være for å vedkjenne seg

---

144 LS-sak, dok. 3.

145 LS-sak, dok. 8, skriv (forklaring) fra sikt., 26.05.1945.

arbeidet han hadde gjort. Han gjentar at han ikke har bistått fienden, men tvert imot forsøkt å være et bindeledd mellom sterke motsetninger i en uforsonlig tid. Hans siste setning lyder: «Jeg anser altså mitt tilfelle for helt upolitisk».

I etterforskningen av Ørnulf Ree ble det innhenta en tilleggsrapport 05.06.1946, hvor et 34-årig vitne, Georg Böden, avhøres «paa grunn av sitt intime kjennskap til norske forfattere». Poenget er å få en helhetlig vurdering av Rees forfatterskap fra en fagkyndig. Böden er bokhandler i Storgata i Moss, og avhøres på jobb.¹⁴⁶ Dette er den eneste av sakene som har en slik samlet vurdering av forfatterskap. Böden oppga at «Ree som forfatter ikke representerer noen som helst betydning sett ut fra vanlig litterær vurdering». Det stadfestes at han har utgitt roman, oppført et folkeskuespill, skrevet i ukepresse og bidratt med lettere underholdningsstoff samt kåserier i kringkastingen. Stoffet blir av Böden regnet til å være av «anonym og upersonlig karakter», og følgelig ikke noe som har gitt Ree en posisjon man kan anta at la vekt ved hans propaganda under krigen. Böden oppgir videre at novellesamlingen fra 1945 kom såpass sent i butikken at «neppe noen eksemplarer er blitt solgt». Ree kom altså for sent til flere ting under okkupasjonen. Böden la til at han mener at Ree ikke kan vurderes som noe annet enn en «vanlig privatmann».

Moss herredsrett behandler saken mot Ree sammen med en sak mot Nils Hagen jr., uten at de har noe med hverandre å gjøre. En formann (sorenskriver Lundevall) og to domsmenn (avdelingssjef Grude Nilsen og frisør Hulback) utgjør retten. Når saken har kommet hit, har tiltalepunktet om parolebruddet falt bort, og det er kun *Fritt Folk*-artikkelen med tittelen «Hvorfor jeg ikke lenger er jøssing» som utgjør tiltalen. Den vurderes til å yte «tyskerne bistand i deres forsøk på å modifisere den norske administrasjon og derigjennom å oppnå størst mulig nytte av norske ressurser i den pågående krig, samtidig som tiltalte svekket (eller søkte å svekke) den del av Norges stridsevne som representertes av den norske hjemmefront». Ree forsvarer artikkelen iherdig og nekter for at han sikter konkret til NS noen gang i teksten, men snarere til Norge som nasjon. Retten gir Ree medhold i at «artikkelen er nokså uklar og svevende». Det hjelper derimot ikke: «Imidlertid måtte den etter rettens oppfatning etter hele sitt innhold være skikket til påvirkning av folk til å falle fra motstandsbevegelsen og derved faktisk svekke vårt lands stridsevne».

---

146 LS-sak, dok. 18.

De påpeker at den er trykket i *Fritt Folk* av en grunn, og i en sammenheng som Ree, med «sin utdanning og som skribent av fag», ikke har kunnet være uvitende om. Retten synes ikke å ta Bødens diskrediterende utsagn til følge: «Selv om han vel ikke kunne regne med å ha større politisk innflytelse, måtte likevel hans navn og stilling ventes å kunne få en større betydning ved publikasjonens offentliggjørelse i partiorganet». Han dømmes 14.08.1946 til fengsel i seks måneder og tap av sivile rettigheter i 10 år.

Ree føler seg urettferdig behandlet og anker dommen. Den behandles av dommer Sejersted i Høyesterett 05.02.1947, som finner anken «grunnløs»; de øvrige dommerne er enige med førstvoterende, og anken forkastes. Ebba Ree skriver direkte til Lundevall og forsøker å få ham til å formilde straffen. 16.03.1947 anbefaler han en benådning av Ørnulf Ree til justis- og politidepartementet på bakgrunn av hennes brev. 24. mai samme år kommer svaret fra departementet, som finner ikke å kunne foredra saken for Kongen. Dette fører til at Ree forsøker å få gjenopptatt saken etter at han kommer ut, og 16.01.1948 blir gjenopptakelsen forkastet i Moss herredsrett. Han legger inn et kjæremål som blir avvist av Eidsivating lagmannsrett 16. mars, og deretter av Høyesterett 14. august. Hans siste benådningssøknad fikk avslag 19.01.1950 av departementet. Denne innsatsen i etterkant av soningen handler primært om det sosiale stigmaet landssvikdommen har gitt Ree, eller i hvert fall slik han selv opplever det. Han ønsker å oppnå forståelse for at hans handlinger ikke var gjort i ond hensikt, men han møter, hvor enn han går, en prinsipiell holdning om at artikkelen hans var en utilbørlig tilslutning til okkupasjonsmakten og rettet mot motstandsbevegelsen, og ingen nye opplysninger rokker ved dette.

I 1950 var han redaktør for et julehefte ved navn *Mosse-Jul*, som ble utgitt av Moss Idrettslag. Han hadde fortsatt et lokalt miljø der han var akseptert. Fem år senere, 19.12.1955, dør Ørnulf Ree.

Oppsummering

Lærerne var blant dem som hadde et tydelig og prinsipielt standpunkt mot okkupasjonsmakten, og blant forfattere som ble etterforsket i Landssvikoppgjøret, er de ikke til stede. Tveiten og Ree er det nærmeste vi kommer, og deres handlinger hadde liten påvirkning på lærerbestanden. Tveiten fikk riktignok mange viktige personligheter og fagfolk til å undervise på Nasjonalhøgskolen, men han rekrutterte ingen nye lærere og ser heller ikke ut til å ha hatt innflytelse blant lærere. Begge behandles som forfattere av stilling i rettsoppgjøret, men på litt ulike måter – Tveiten etter kunstnerklisjeen om å ha «svermet», og Ree ut fra en større forventning om forståelse av publisering av tekst rettet mot seg.

